

Tijana Vesić Pavlović
Univerzitet u Beogradu
Mašinski fakultet

DOMINANTNE DRUŠTVENE VREDNOSTI U JAVNOM DISKURSU SRBIJE KROZ PRIZMU KOGNITIVNE LINGVISTIKE

Sažetak: Tema rada je konceptualizacija preovlađujućih društvenih vrednosti u srpskim medijima sa stanovišta jezika kojim se o njima govori. Pojam vrednosti koristi se u značenju koje ima u sociologiji i socijalnoj psihologiji. Pod vrednostima se podrazumevaju subjektivne kategorije, relativno stabilne koncepcije o poželjnim ciljevima, idejama ili načinima ponašanja, dominantne među pripadnicima manjih ili većih društvenih grupa. Analiza se vrši u okviru teorije pojmovne metafore i kritičke analize metafora. Korpus primera analiziranih u radu ekscerpiran je iz tekstova dnevne i nedeljne štampe u periodu 2009–2012. godine. Pokazuje se da se vrednosti konceptualizuju kao entiteti koji se uglavnom grade, odnosno, izgrađuju, što je u skladu s pojmovnim preslikavanjem VREDNOSTI SU GRAĐEVINE, dok društvo na njih može direktno da utiče tako što ih uspostavlja, izgrađuje i promovira. Međutim, o postojećem sistemu vrednosti u društvu prevashodno se govori u negativnom kontekstu – on se prikazuje kao neadekvatan, prevaziđen ili čak anahron sa stanovišta potreba daljeg razvoja srpskog društva, odnosno, kao nedovoljno integrisan i neizgrađen u pogledu strukture. Budući da je proučavanje jezika koji se upotrebljava u javnom diskursu veoma važno zbog obima i intenziteta uticaja koji on ima na svoje primaocce, u zaključku se analiziraju moguće implikacije ovakve konceptualizacije pojma vrednosti u medijima, kao jednom od najvažnijih instrumenata kreiranja javnog mnjenja.

Ključne reči: društvene vrednosti, Srbija, pojmovne metafore, javni diskurs

1. Uvod

Vrednosti predstavljaju jedan od najvažnijih koncepata u nizu srodnih naučnih disciplina. U ovom radu polazi se od shvatanja o vrednostima dominantnom u sociologiji i socijalnoj psihologiji. Prema takvim stanovištima, pod vrednostima se podrazumevaju subjektivne kategorije, relativno stabilne koncepcije o poželjnim ciljevima, idejama ili načinima ponašanja (Kuzmanović 1995, Pantić 1981, Rokeach 1973). Moguće je razlikovati tipove ili vrste vrednosti prema većem broju kriterijuma, ali je, sa stanovišta ovog rada, od posebne važnosti diskusija o socijalnim vrednostima pod kojim se podrazumevaju relativno opšte dispozicije koje determinišu širok opseg socijalnog ponašanja i odnose se na društveno relevantne i važne pojave (Rot 1994), što, između ostalog, znači da imaju važne društvene posledice. Vrednosti stoga predstavljaju jedan od osnovnih gradivnih elemenata kulture jedne zajednice, pa i

jedan od funkcionalnih preduslova društva uopšte. Opšte je prihvaćena pretpostavka da (bilo koji) društveni ili politički sistem bolje i efikasnije funkcioniše u situaciji kada su preovlađujuće vrednosti građana kompatibilne sa nekim normativnim pretpostavkama na kojima je on zasnovan. Tako promena preovlađujućeg društveno-političkog ustrojstva društva (kakva se u Srbiji nedavno desila) podrazumeva i kongruentnu promenu u dominantnim vrednostima jedne zajednice. Međutim, prema nekim gledištima, promena preovlađujućih vrednosti jedne zajednice nije nimalo lak i jednostavan posao, na šta uostalom ukazuje i isticanje njihove relativne stabilnosti. Kulturološki model (Inglehart & Welzel 2005) presudnu ulogu u formiranju i menjanju preovlađujućih vrednosti pridaje ranim fazama socijalizacije pojedinca, što implicira njihovu prevashodnu promenu putem smene generacija. To praktično znači da krupne društveno-političke promene nisu nužno praćene naglim i kompatibilnim promenama u karakteru dominantnih vrednosti, već da izgradnja sistema vrednosti koji bi bio u skladu sa izmenjenom konstelacijom društvenih okolnosti zahteva određeno vreme.

Tema ovog rada je je konceptualizacija preovlađujućih društvenih vrednosti u srpskim medijima sa stanovišta jezika kojim se o njima govori. Kao polazni okvir za istraživanje načina na koji se o vrednostima govori i razmišlja poslužila je kognitivnolingvistička paradigma, odnosno, teorija pojmovnih metafora i kritičke analize metafore. Ovi teorijski okviri pokazuju se kao posebno podobni za razmatranje načina na koji se vrednosni sistem kao apstraktni pojam konkretizuje putem jezika kojim se opisuje, a zatim vrši i njegova perspektivizacija.

Osnovna postavka kognitivne lingvistike uopšte, kao i teorije pojmovnih metafora, jeste da se se apstraktne oblasti iskustva konceptualizuju pomoću elemenata domena koji su pristupačniji iskustvu. Naglašavaju se bliske veze između jezika, mišljenja i iskustva, najpre telesnog, ali i socijalnog i kulturnog. Osnove ove paradigme postavili su Lejkof i Džonson (Lakoff & Johnson 1980, Johnson 1987, Lakoff 1987), a razvili mnogi drugi autori, dopunjujući njene postavke i implikacije (Langacker 1987, Gibbs 1994, Kövecses 2002 itd.). Zasnovana je na tezi da se apstraktni pojmovi strukturiraju kroz formulu APSTRAKTNO JE KONKRETNO, odnosno, putem niza pojmovnih preslikavanja iz izvornog u ciljni domen, pri čemu ključnu ulogu igra mehanizam pojmovne metafore koji se koristi za strukturiranje pojmova. Domen se u ovom smislu posmatra kao semantička struktura koja funkcioniše kao osnova za jedan konceptualni profil (Croft 2003). Domeni koji izviru direktno iz iskustva nazivaju se bazičnim domenima, dok se oni koji nisu osnovni smatraju apstraktnim domenima (Langacker 1987). Lejkof i Džonson ističu da je osnovni iskustveni domen uređena celina u okviru iskustva koja se konceptualizuje kao iskustveni geštalt (Lakoff & Johnson 1980). S druge strane, kako to kaže Kevečeš, „ciljni domen su apstraktni, difuzni i nemaju jasne obrise, pa stoga vaze za metaforičkom konceptualizacijom“ (Kövecses 2002: 20). Izgrađivanje strukture pojmova koji pripadaju apstraktnom domenu vrši se putem različitih aspekata elemenata izvornog domena, odnosno, leksema koje ih označavaju. Strukturiranje apstraktnih domena pomoću elemenata izvornog domena oblikuje i razumevanje tih domena (na primer, vremena pomoću kretanja, ljubavi pomoću putovanja, rasprave pomoću bitke i sl.). U procesu strukturiranja dolazi do neizbežnog prikrivanja određenih aspekata,

odnosno naglašavanja, tj. osvetljavanja drugih, čime se postiže perspektivizacija pojma ili pojmovnog domena (Evans & Green 2006). Složeni apstraktni domeni najčešće se konceptualizuju pomoću više pojmovnih domena. U proučavanju konceptualizacije vrednosti i vrednosnog sistema, naročito je interesantno utvrditi koje oblasti iskustva su produktivne u pojmovnim preslikavanjima kojima se oblikuje pojam vrednosti, budući da je ovo u potpunosti apstraktan pojam.

S druge strane, s obzirom na to da je tema rada strukturiranje vrednosti u javnom diskursu, neophodno je osvrnuti se na ulogu pojmovne metafore u diskursu uopšte. Veliki broj autora se na materijalu različitih jezika bavio metaforama koje dominiraju u javnom diskursu i njihovom ulogom u oblikovanju stavova javnog mnjenja o pojedinim pitanjima (na primer, Charteris-Black & Mussolf 2003, Zbierska-Sawala 2004, Silaški i dr. 2009, Vesić Pavlović 2010 itd.). Kako ističu Gibbs i Lonergan, mišljenje i jezik situirani su u sociokulturnim kontekstima koji su nerazdvojni od kognicije na isti način kao što su nerazdvojni metafora i diskurs. Proučavanjem metafora u diskursu otvaraju se sociokulturni i diskursni koreni metafora (Gibbs & Lonergan 2009). Proučavajući ulogu metafore u diskursu, Charteris-Blek (Charteris-Black 2004) formuliše teorijski okvir kritičke analize metafora, u kome je naglasak na povezivanju semantike i pragmatike u okrilju teorije pojmovnih metafora. Ovaj autor ističe da nije samo telesno iskustvo ono što motiviše izbor metafora, već je pojmovno znanje zasnovano i na socijalnom iskustvu. Kako bismo utvrdili zašto neke pojmovne metafore imaju preimućstvo u diskursu nad drugima, moraju se uzeti u obzir namere govornika u odgovarajućem kontekstu (Charteris-Black 2004: 9–10). Ključni pragmatički aspekt metafore je činjenica da je zasnovana na opšte prihvaćenom sistemu vrednosti, a kako bi bila uspešna i govornik i sagovornik moraju da učestvuju u činu interpretacije. Prema Charteris-Bleku, pojam metafore obuhvata skup lingvističkih, kognitivnih i pragmatičkih karakteristika, koje mogu da budu prisutne u različitom stepenu. Isti autor (Charteris-Black 2005) naglašava da se metafora sistematski povezuje s drugim lingvističkim strategijama i ima ključnu ulogu u stvaranju ubeđivačkih sistema uverenja. Ubeđivanje je interaktivni komunikacijski proces u kome pošiljalac poruke teži da utiče na uverenja, stavove i ponašanje primaoca poruke. Javnost mnogo bolje reaguje na političke poruke koje objašnjavaju aktivnosti u odnosu na poznata iskustva, pa poruke postaju ubeđljive kada evociraju stvari koje su već usvojene ili barem poznate. U današnjem svetu, mediji i poruke koje se putem njih šalju imaju snažan uticaj na to kako se odvija ubeđivanje (Charteris-Black 2005).

U skladu sa ovako postavljenim shvatanjem mehanizma pojmovne metafore i njene uloge u javnom diskursu, razmotrićemo termine koji se koriste za konceptualizaciju i evaluaciju dominantnog sistema vrednosti u javnom diskursu Srbije. Korpus primera analiziranih u radu ekscerpiran je iz tekstova dnevne i nedeljne štampe objavljenih na internetu u periodu 2009–2012. godine, i obuhvata autorske/novinarske tekstove, intervjuje i izjave javnih ličnosti (političara, ljudi iz oblasti kulture i umetnosti).¹ Pretraživana je imenica *vrednost/i* i sintagma *sistem vrednosti*.

¹ Primeri su prikupljeni pretragom sledećih informativnih veb-sajtova: www.blic.rs, www.danas.rs, www.novosti.rs, www.rts.rs, www.vreme.com, www.nin.co.rs.

Pretragom je izdvojeno oko 350 primera, koji su zatim grupisani i sistematisani. U nastavku će biti navedeni samo oni koji su ilustrativni za glavna uočena pojmovna preslikavanja.

2. Pojmovna preslikavanja za strukturiranje vrednosti

U primerima dobijenim pretragom korpusa istraživanja najpre se izdvajaju oni u kojima se pojmovne metafore koriste kako bi se pojam vrednosti/sistema vrednosti strukturirao, odnosno, konkretizovao. Kognitivni lingvisti tvrde da mehanizam pojmovne metafore zapravo i omogućava postojanje apstraktnog teoretisanja u nauci (Lakoff & Johnson 1999: 128) budući da apstraktni pojmovi imaju dva segmenta: bukvalni, nemetaforički kostur, i skup stabilnih konvencionalnih metaforičkih proširenja koja na različit način popunjavaju tkivo tog kostura. Prisustvo i važna uloga metafora u objašnjavanju pojmova ključnih za naučne paradigme potvrđeni su u literaturi: na primer, tokom istorije lingvistike, preuzimali su se pojmovi iz građevinarstva, informatike, biologije, fizike, a svaki jezički pravac koji se razvijao u takvoj tradiciji zauzimao bi i naročit stav prema ispitivanim jezičkim pojavama, prilagođavajući svoje paradigme izabranoj terminologiji (Bugarski 1996). Takođe, Klikovac na korpusu naučnih članaka i prikaza pokazuje prisustvo i različite vidove metafore *NAUČNA ARGUMENTACIJA JE PUTOVANJE*, gde autor odgovara putniku, primeri, pretpostavke i stavovi predstavljaju polaznu tačku autorovog putovanja, rešenje problema je željeno odredište, a donošenje zaključaka dolazak na odredište putovanja (Klikovac 1992). Stoga je prirodno da se i za pojam vrednosti koriste metaforički motivisana pojmovna preslikavanja.

2.1. Vrednosti su građevina

Ova metafora usko je povezana s metaforom *TEORIJE SU GRAĐEVINE* koju su formulisali i primerima ilustrovali Lejkof i Džonson (Lakoff & Johnson 1980), a zatim detaljnije razradio Grejdi (Grady 1997). Na primerima iz engleskog jezika, pokazalo se da se teorije sistematski konceptualizuju pomoću elemenata izvornog domena građevina kao što su građenje, rušenje, podupiranje, čvrstina konstrukcije, temelji i sl. Prema Grejdiju, ova metafora primer je složene metafore, zasnovane na dvema primarnim metaforama: *ISTRAJAVANJE JE OSTAJANJE U USPRAVNOM POLOŽAJU* i *ORGANIZACIJA JE FIZIČKA STRUKTURA*. Teorije, poput vrednosnih sistema, imaju složenu organizaciju, zasnovane su na određenim modelima, premisama i hipotezama, dok su građevine strukture koje ostaju uspravne dug vremenski period i veoma su kompleksne. Domen građevina i građenja navodi se kao jedan od najčešćih izvornih domena, pri čemu statički deo građevine i sam čin gradnje služe kao izvor metaforičkih preslikavanja (Kövecses 2002). Ovde dolazi do izražaja činjenica da se nikada čitav sadržaj izvornog domena ne preslikava na ciljani, već se izdvajaju samo izraženi elementi – u ovom slučaju, fokus je na aktivnostima u stvaranju građevine i njene osnove (temelja).

U skladu s definicijom pojma vrednosti i vrednosnog sistema kao strukture, metafora zastupljena s najviše primera u izdvojenom korpusu primera iz javnog diskursa Srbije jeste VREDNOSTI SU GRAĐEVINA. U ovom korpusu, ona je realizovana leksemama *graditi, izgraditi, temeljiti, učvrstiti, podržati*.

- (1) Žilav i talentovan svet živi u Srbiji koji gradi alternativni sistem vrednosti u koji veruje.
- (2) Tako i u našoj Srbiji. Izgrađen je sistem vrednosti gde pamet, upornost, poštenje nisu garant da ćete uspeti u poštenoj nameri.
- (3) Pre dve decenije srušen je jedan sistem vrednosti. U međuvremenu, novi nije izgrađen. Da bi se ovakvo stanje održalo, da bi tehnički i dalje moglo „svako sa svakim“, jedan od uslova je da se ruševine uredno održavaju.
- (4) Izgleda da više ne možemo da zamislimo ništa stabilno na šta bismo se oslonili, ili na čemu bismo temeljili svoje stavove i vrednosti.
- (5) Ta rehabilitacija je potrebna celoj zemlji, koja nastoji da učvrsti sistem vrednosti.
- (6) U proces jačanja međusobnih duhovnih veza već su se uključile i vodeće ruske i srpske kompanije, spremne da podrže najviše vrednosti društva i očuvanje njegovih tradicija, i pomognu im.

Pojmovno preslikavanje SILE KOJE UTIČU NA VREDNOSTI SU SILE OBLIKOVANJA takođe je u skladu s metaforom izgradnje i njime se naglašava da postoje agensi koji mogu uticati na formiranje vrednosti, poput društva, koje na njih može direktno da utiče tako što ih uspostavlja, izgrađuje i promovise. Ova metafora potvrđena je i za engleski jezik u primerima *shape/form/mould one's beliefs* (Lakoff 1991).

- (7) U našoj sredini nije lako vrednovati stvari, jer je oblikovanje sistema vrednosti jedan od najevidentnijih problema.
- (8) Mediji u velikoj meri oblikuju vrednosni sistem mladih, određuju način ponašanja i razmišljanja srednjoškolaca.
- (9) Obrazovanje je centar svega, mora se stvoriti sistem vrednosti u kome će obrazovani ljudi dobiti svoj značaj – rekao je Žarko Obradović, ministar prosvete.
- (10) Trudimo se da u nemogućim uslovima učinimo nešto za povećanje standarda kulturnog promišljanja, za ponovno uspostavljanje sistema vrednosti u našem narodu obogaljenog estradom.
- (11) Prema njenim rečima, za uspeh borbe protiv organizovanog kriminala neophodna je promena svesti građana i uspostavljenje sistema vrednosti koji nije postojao tokom devedesetih godina.

U skladu s tezom da postoje sile koje utiču na oblikovanje vrednosti, one se konceptualizuju kao struktura koju je moguće menjati u slučaju da se proceni da su neadekvatne, odnosno, nepovoljno evaluirane od strane važnih društvenih činilaca, odnosno, javnog mnjenja (VREDNOSTI SU STRUKTURA KOJA SE MENJA).

- (12) Vladajućoj eliti, nevoljnoj da promeni sistem vrednosti, jedino preostaje pranje od odgovornosti.
- (13) ...dok god se budemo igrali ozbiljnog društva, dotle ćemo morati i da naklapamo o neophodnosti „promene sistema vrednosti“.
- (14) Možda je odstupanje i slučajno, ali verovatnije je da trajno počeo da se menja sistem vrednosti koji je važio devedesetih godina – kaže za „Novosti“ sociolog prof. dr Vladimir Vuletić.

- (15) Umesto da 6. oktobra uklonimo vrednosni sistem, uklonili smo samo njegove reprezentere.
- (16) Mnogi su revidirali čitav vrednosni sistem, ideološku postavku, pogazili državnu i nacionalnu politiku.

2.2. Vrednosti su živa bića

Budući da je koncept vrednosti veoma složen i bogat, neophodan je veći broj pojmovnih metafora koje se koriste za njegovu konceptualizaciju (što se naziva metaforičkim pluralizmom (Lakoff & Johnson 1999). Tako se pokazuje da postoji još jedan vid strukture koji služi kao osnova za konceptualizaciju vrednosti jesu živa bića, konkretno, biljke, životinje i ljudi. To se manifestuje pojmovnim preslikavanjima koja su već zabeležena na materijalu engleskog jezika (Lakoff et al. 1991), a kojima se naglašava razvoj i deoba vrednosti (VREDNOSTI SU STRUKTURA KOJA SE RAZVIJA I DELI), njihovo usvajanje (PRIHVATANJE VREDNOSTI JE USVAJANJE DETETA ILI ŽIVOTINJA), kao i gajenje (ODRŽAVANJE VREDNOSTI JE GAJENJE DETETA ILI ŽIVOTINJE).

- (17) Porodične vrednosti svakako treba da negujemo, razvijamo, prenosimo dalje.
- (18) „Nastojimo da zajedničkim naporima sa našim susedima i okruženjem podelimo tu viziju i onaj sistem vrednosti koji će ubrzati modernizaciju i razvoj naših zemalja“, rekao je Tadić.
- (19) Ako pogledamo šta se događalo u parlamentu, videćete da ne delimo isti sistem vrednosti sa bilo kojom drugom strankom (...).
- (20) Sa druge strane, osobe koje su se ponašale agresivno mogu osećati grizu savesti i krivicu, što ukazuje na to da su one usvojile društveno poželjan sistem vrednosti.
- (21) S decom sam prijatelj, dozvoljavam im sve. Trudim se da usvoje neke moje vrednosti, ali da ipak žive svoj život.
- (22) Mi treba da stvaramo, gajimo i održavamo jedan drugačiji sistem vrednosti
- (23) Više nego ikad, tokom praznika je važno negovati porodične vrednosti i prijateljstvo.
- (24) Upravo je Srpska pravoslavna crkva u SAD pozitivan primer kako se jedno društvo brine o svojim vrednostima.

3. Evaluacija vrednosnog sistema u Srbiji

Metafore se u javnom diskursu Srbije upotrebljavaju i da osvetle aspekte trenutnog stanja sistema vrednosti u Srbiji. Pokazuje se da je on prevashodno negativno evaluiran, što se postiže metaforama NESTAJANJE VREDNOSTI JE RUŠENJE GRAĐEVINE I VREDNOSTI SU NEPOSTOJEĆA GRAĐEVINA, kao i nizom prideva sa izrazito negativnom konotacijom (*starinski*, *poremećen*, *nakaradan*, *opasan*, *pogrešan* i sl.). Čini se da je predstava o karakteristikama preovlađujućeg sistema vrednosti u Srbiji na kraju prošle i početkom ove decenije dobrim delom u skladu sa „objektivnim“ stanjem. Veći broj empirijskih istraživanja pokazuje da su među građanima Srbije raširene upravo one vrednosti koje nisu kongruentne s propagiranim demokratskim idealima (Kuzmanović 2010, Pavlović 2010, Popadić 2010).

3.1. Nestajanje vrednosti je rušenje građevine

U skladu s metaforom VREDNOSTI SU GRAĐEVINA, sistem vrednosti u Srbiji danas najčešće se opisuje leksemama koje izražavaju rušenje građevine ili njeno loše stanje (*narušen/urušen/poljuljan/srušen sistem vrednosti, urušavanje, razgradnja, slom, raspad, razaranje vrednosti* i sl.), što je u korpusu potvrđeno brojnim primerima:

- (25) Ako je u zemlji narušen sistem vrednosti, ako su mladi nezaposleni, ako na odgovorna mesta u politici i društvu dolaze nekompetentni ljudi, šta mislite koju poruku šaljemo?
- (26) Kao uzrok ovakvom stanju, mladi u svojim odgovorima ističu da je urušen vrednosni sistem i da je društvo nesposobno da ih navede na prepoznavanje istinskih vrednosti.
- (27) Sad smo opet u situaciji da su generacije potrošene, prethodne vrednosti srušene, nove nisu uspostavljene.
- (28) Svako društvo ima skandale kakve zaslužuje, a anomična društva (po definiciji, to su zajednice sa poljuljanim i srušenim sistemima vrednosti) obiluju skandalima koji se u širim okvirima prihvataju kao pripadajući deo kulturne svakodnevice.
- (29) Ratko Božović, ugledni profesor sociologije kulture, vidi uzroke propadanja morala i urušavanja pristojnog sistema vrednosti u našem društvu, u zavisnoj vezi političkih elita i dominacije estradnih modela komunikacije.
- (30) Kolaps političkih sistema, urušavanje vrednosti, ogromne socijalne promene, fundamentalizam, ekstremizam, terorizam... sve to vodi u neopisivu nesigurnost čoveka.
- (31) Živimo u društvu u kome su iz temelja poljuljane elementarne ljudske vrednosti, a iz toga svakakvo zlo može da se izrodi.
- (32) Mnogi sistemi vrednosti u današnje vreme su porušeni, razgrađeni, a novi nisu uspostavljeni, ili se nalaze tek u tragovima.
- (33) Vrednosni sistem se polomio, a polomio se pod teretom opstanka ideje da je tržište glavna mera svih stvari.
- (34) Slom društvenih vrednosti tokom devedesetih godina, kako je istakao predsednik, uzrokovao je urušavanje ekonomije u državi, ali i porast nasilja i mržnje u društvu.
- (35) „To su neki ljudi koji nisu nikakvi heroji. Nisu nikakvi zlikovci. Oni su ljudi po sredini, obični ljudi koji se rode, žive, umru, a da možda nikad ništa za sobom ne ostave“, rekla je ona dodavši da je tema i „raspad sistema vrednosti koje je generacija naših roditelja nosila“.
- (36) Mislim da je u Srbiji trenutno najveća utopija normalan život. Raspao se čitav sistem vrednosti, a da nije zamenjen novim.
- (37) Na stalno povećanje broja korisnika najviše utiče siromašenje stanovništva, visoka stopa nezaposlenosti, razaranje vrednosnog sistema, više disfunkcionalnih porodica, ...
- (38) Ova država je potpuno uništena: ekonomski, moralno – sistem vrednosti srozan je do dna.

3.2. Vrednosti su nepostojeća građevina

Paradoksalno, ali u skladu s prethodno opisanim pojmovnim preslikavanjem, vrednosni sistem se opisuje i kao nepostojeća struktura, odnosno, kao građevina koja je potpuno srušena (*odsustvo/nepostojanje/napuštanje sistema vrednosti*).

- (39) Ovo je vreme odsustva svakog sistema vrednosti – rekao je Petar Kralj koji igra glavnu ulogu u predstavi „Matica“.
- (40) Ali i mnogo toga da promenimo, pre svega, sistem vrednosti koji gotovo da više ne postoji.
- (41) Sve je urušeno – siromaštvo građana je ogromno, više ne postoji gotovo nikakav sistem vrednosti.
- (42) Ljudi se ne druže, zabrinuti su i zatvoreni, sistem vrednosti nije poremećen, nego ga nema uopšte (...).
- (43) (...) sistem vrednosti je potpuno napušten, ostao je na nivou šezdesetih i sedamdesetih, a ti reperi vrednovanja danas više ne važe.

3.3. Kvalifikacija postojećeg vrednosnog sistema pridevima

Iako to izlazi iz okvira ovog rada, kako bismo potpunije ilustrovali negativnu sliku koja se u srpskom javnom diskursu formira o preovlađujućim vrednostima navešćemo i niz primera u kojima se postojeći vrednosni sistem kvalifikuje nizom prideva. U njima se sadašnji sistem vrednosti opisuje kao neadekvatan, prevaziđen ili čak anahron sa stanovišta potreba daljeg razvoja srpskog društva. Pridevi koji nose ovakvu negativnu evaluaciju su *starinski, poremećen, nakaradan, opasan, pogrešan, loš, okrutan, besmislen, naopak*.

- (44) To je starinski sistem vrednosti, prilagođen svetu kojeg više nema.
- (45) Njih s jedne strane spaja to što žive u snovima, a s druge što postoje u poremećenom sistemu vrednosti.
- (46) U izgubljenom i poremećenom sistemu vrednosti neko bi ovaj gest okarakterisao kao ludost i propuštenu priliku, ali, ovo je zaista veliki gest i ja želim da se naše mlađe generacije uče na takvim primerima.
- (47) Mi smo u crnoj rupi, izvan sveta, u kome je dosta poremećen svaki sistem vrednosti, jezgrovita je ocena Predraga Palavestre.
- (48) Kakvo je ovo vreme? Vreme sa nakaradnim sistemom vrednosti.
- (49) Sve dok imamo ovakav pogrešan sistem vrednosti, bićemo osuđeni na sterilni „Fejsbuk“, a pravog druženja će biti sve manje – objašnjava sociolog Ratko Božović.
- (50) Njegovo mišljenje je da su šovinistički stavovi mladih posledica obrazovnog sistema i lošeg sistema vrednosti u društvu.
- (51) Živimo u vreme u kome je društveni sistem vrednosti „glembajevski“ vulgaran, okrutan, neljudski.
- (52) Intelektualci kao siročad besmislenog sistema vrednosti: Gordana Ćirjanić.
- (53) (...) jer sistem vrednosti koji dele jeste naopak, baš kao i politika koju sprovode.

4. Zaključak

Jezik koji se koristi u javnom diskursu Srbije za opisivanje i strukturiranje postojećih vrednosti i sistema vrednosti pokazuje da je dominantno predstavljanje vrednosti kao (neizgrađene) građevine, (nepostojeće) strukture između stare i nove, i stoga izrazito negativno evaluirane u javnom diskursu. Upotreba termina vrednosti

ili sistema vrednosti u javnom diskursu ima mnogo dodirnih tačaka s teorijskim promišljanjima na tu temu. Jasno se ističe uloga vrednosti kao standarda za ponašanje, moralne osnove društva ili normativnog okvira regulacije društvenog života; ističe se uloga različitih društvenih aktera u formiranju i menjanju vrednosti – medija, političkih autoriteta, obrazovnog sistema i sl.; najzad, usvajanje civilizacijskih/evropskih/demokratskih vrednosti shvata se kao nužni preduslov i zdrava osnova daljeg toka društvenog razvoja. To praktično znači da javni prostor predstavlja važnu arenu za adekvatno debatovanje suštinskih tema sa stanovišta vrednosnog preobražaja srpskog društva i važan kanal komunikacije na relaciji elita – građani, a samim tim i važan agens podsticanja promene vrednosti. Broj primera u kojima se govori o vrednostima i važnost koja se daje ovoj temi nagoveštava da se uviđa njena relevantnost i uloga medijskog prostora u propagiranju društvenih vrednosti kompatibilnih sa sistemom.

S druge strane, dijagnoza aktuelnog stanja u pogledu dominantnih karakteristika vrednosnog sistema u Srbiji na kraju prve decenije XX veka ne daje osnova za optimizam. Budući da tema rada nisu bile konkretne propagirane vrednosti, može se samo reći da se o postojećem sistemu vrednosti u društvu prevashodno govori u negativnom kontekstu – on se prikazuje kao nedovoljno integrisan i neizgrađen u pogledu strukture, o čemu svedoče brojne elaboracije metafore gradnje, tj. razgradnje. Prema teoriji kritičke analize metafora, odabir ovakvih metaforičkih preslikavanja motivisan je postizanjem određenog cilja. Drugim rečima, ovakve metafore treba da utiču na način na koji opažamo neku društvenu realnost, što ih čini moćnim oružjem (Charteris-Black 2004). Budući da uglavnom sadrži kritička promišljanja nad vrednosnom osnovom društva i ukazuje na sve manjkavosti procesa njene promene, metaforička karakterizacija vrednosti u javnom diskursu predstavlja važan mehanizam pritiska na autoritete da preduzmu neke konkretne akcije promovisanja drugačijeg sistema vrednosti, primerenog vremenu i okolnostima u kojima se Srbija danas nalazi.

Literatura

- Bugarski, R. 1996. *Jezik i lingvistika*. Beograd: Čigoja štampa/XX vek.
- Charteris-Black, J. and A. Mussolf. 2003. 'Battered hero' or 'innocent victim'? A comparative study of metaphors for euro trading in British and German financial reporting. *English for Specific Purposes* 22, 153–176.
- Charteris-Black, J. 2004. *Corpus approaches to critical metaphor analysis*. Basingstoke & New York: Palgrave Macmillan.
- Charteris-Black, J. 2005. *Politicians and rhetoric: The persuasive power of metaphor*. Basingstoke & New York: Palgrave Macmillan.
- Croft, W. 2003. The role of domains in the interpretation of metaphors and metonymies. In *Metaphor and metonymy in comparison and contrast*, R. Dirven, R. Pörings, eds., 161–205. Berlin-New York: Mouton de Gruyter.

- Evans, V., M. Green. 2006. *Cognitive Linguistics: An Introduction*. Hillsdale, NJ/Edinburgh: Lawrence Erlbaum Associates/Edinburgh University Press.
- Gibbs, R.W. and J. E. Loneragan. 2009. Studying metaphor in discourse: Some lessons, challenges and new data. In *Metaphor and Discourse*, A. Mussolf, J. Zinken, eds., 251–261. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Gibbs, R. W. 1994. *The Poetics of Mind: Figurative Thought, Language, and Understanding*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Grady, J. 1997. Theories are buildings revisited. *Cognitive Linguistics*, 8, 267–290.
- Inglehart, R., C. Welzel. 2005. *Modernization, culture change, and democracy: The human development sequence*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Johnson, M. 1987. *The Body in the Mind: The Bodily Basis of Meaning, Imagination, and Reason*. Chicago: University of Chicago Press.
- Klikovac, D. 1992. „NAUČNA ARGUMENTACIJA JE PUTOVANJE I DRUGE METAFORE“. *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku*, XXXV, 2, 179–183.
- Kuzmanović, B. 1995. „Društvene promene i promene vrednosnih orijentacija učenika“. *Psihološka istraživanja*, 7, 17–47.
- Kuzmanović, B. 2010. „Autoritarnost – vapaj za jakim i pouzdanim vođama i disciplinom“. U *Kako građani Srbije vide tranziciju*, Grupa autora, 87–104. Beograd: Friedrich Ebert Stiftung, Centar za studije socijalne demokratije i CeSID.
- Kövecses, Z. 2002. *Metaphor: A Practical Introduction*. New York: Oxford University Press.
- Lakoff, G., J. Espenson and A. Schwartz. 1991. *Master Metaphor List*. Retrieved from <http://araw.mede.uic.edu/~alansz/metaphor/METAPHORLIST.pdf> on May 20th, 2012.
- Lakoff, G., M. Johnson. 1980. *Metaphors We Live By*. Chicago: University of Chicago Press.
- Lakoff, G., M. Johnson. 1999. *Philosophy in the flesh. The embodied mind and its challenge to Western thought*. New York: Basic Books.
- Lakoff, G. 1987. *Women, Fire and Dangerous Things: What Categories Reveal About the Mind*. Chicago: Chicago University Press
- Langacker, R. 1987. *Foundations of Cognitive Grammar, Vol. I: Theoretical Prerequisites*. Stanford: Stanford University Press.
- Pantić, D. 1981. *Vrednosne orijentacije mladih u Srbiji*. Beograd: Istraživačko-izdavački centar SSO Srbije.
- Pavlović, Z. 2010. „Prihvatanje demokratije i demokratske orijentacije u Srbiji u kontekstu društvenih promena“. *Psihološka istraživanja*, 13, 35–58.
- Popadić, D. 2010. „Put iz bratstva i jedinstva – etnička distanca građana Srbije“. U: *Kako građani Srbije vide tranziciju*, Grupa autora, 105–122. Beograd: Friedrich Ebert Stiftung, Centar za studije socijalne demokratije i CeSID.
- Rokeach, M. 1973. *The nature of human values*. New York: The Free Press.
- Rot, N. 1994. *Osnovi socijalne psihologije*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Silaški, N., T. Đurović, B. Radić-Bojanić. 2009. *Javni diskurs Srbije*. Beograd: Centar za izdavačku delatnost Ekonomskog fakulteta u Beogradu.
- Vesić Pavlović, T. 2010. „Trnovit put ka demokratiji: Metafora putanje u konceptualizaciji procesa tranzicije u Srbiji“. U *Jezik, književnost promene. Jezička istraživanja*, B. Mišić Ilić i V. Lopičić (ur.), 179–189. Niš: Filozofski fakultet.
- Zbierska-Sawala, A. 2004. The conceptualization of the European Union in Polish public discourse, 2002–2003. *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 25, 5&6, 408–423.

Tijana Vesić Pavlović

**DOMINANT SOCIAL VALUES IN SERBIAN PUBLIC DISCOURSE
THROUGH THE PRISM OF COGNITIVE LINGUISTICS**

Summary

The paper deals with the conceptualisation of dominant social values in Serbian media from the viewpoint of language used to talk about them. The term value is used in the meaning it carries in sociology and social psychology and serves to denote subjective categories, relatively stable conceptions about desirable goals, ideas or behaviours dominant among the members of certain social groups. The framework for analysis is conceptual metaphor theory and critical metaphor analysis. The examples analysed in the paper were collected from Serbian daily and weekly press in the period from 2009 to 2012. It is shown that values are conceptualised as entities that are predominantly built or constructed, which is in keeping with the conceptual mapping *VALUES ARE BUILDINGS*, while the society can exert influence upon them by establishing, sustaining or promoting them. However, the current value system in Serbia is mostly described in negative terms – it is largely depicted as inadequate, outdated or even anachronous from the viewpoint of the needs of the modern Serbian society, i.e. as insufficiently built in terms of structure. The concluding part analyses possible implications of such a conceptualisation of values in the media, as one of the most important instruments of public opinion formation.

tvesic@mas.bg.ac.rs